Vanaegiptuse elutarkuse raamat

Ptahhotepi elutarkus. Vanaegiptuse keelest tõlkinud ja kommenteerinud Sergei Stadnikov, Bibliotheca Antiqua. Tallinna Ülikooli Kirjastus, Tallinn, 2011, 158 lk.

Vana-Egiptuse, nagu ka muistse Mesopotaamia (Sumeri, Akkadi, Assüüria, Babüloonia, Ugariti) ja Iisraeli tarkusekirjandus[1] kuulub kahtlemata maailma kõige vanema kirjandusliku pärandi hulka ning on tugevasti mõjutanud kogu kirjanduse ja kultuuri arengut mitte ainult Lähis-Ida kultuuriruumis (Egiptus, Mesopotaamia, Anatoolia, Iraan, Iisrael, Foiniikia, Süüria jne.), vaid ka antiikmaailmas (Kreeka, Rooma) ning tunduvalt laiemaltki.

Mullu Tallinna Ülikooli Kirjastuse sarjas *Bibliotheca antiqua* ilmus „Ptahhotepi elutarkus". Selle vanaegiptuse tarkuseteksti tõlkija on tuntud muinasteadlane ja Eesti ainus egüptoloog Sergei Stadnikov, kes on varemgi avaldanud erinevaid tõlkeid vanaegiptuse keelest,[2] aga ka monograafiaid ja hulgaliselt erinevaid teadusartikleid, sh. ka tuntumates rahvusvahelistes ajakirjades ja väljaannetes. Ptahhotepi elutarkuse mõju maailma kultuurile ei tasu alahinnata. See on üks teedrajavaid teoseid muistse kirjanduse kujunemises, nagu ka näiteks „Gilgameši eepos"[3], mis koostati II eelkristlikul aastatuhandel Babüloonias (ilmselt Vana-Babüloonia ajastu), või Babüloonia loomiseepos „*Enūma Eliš*"[4], mis pärineb küll hilisemast ajast kui „Gilgameši eepos" ehk siis II–I aastatuhande vahetusest e. Kr.

Ptahhotepi elutarkuse mõju kogu egiptuse ja idamaade kirjandusele on hämmastavalt suur. See oli ilmselt üks kõige tsiteeritumaid teoseid muistses Egiptuses ja üks populaarsemaid muistse Lähis-Ida kultuuriruumis. Sergei Stadnikov kirjutab: „„Sinuhe jutustuse" (Keskmine riik) kõrval oli „Ptahhotepi elutarkus" kõige sagedamini tsiteeritav või viidatav kirjandusteos (vastavalt iidsele tavale – autorile viitamata), mis osutab selgelt viimase populaarsusele ning autoriteedile lugejate või kaaskuulajate seas."[5] Ptahhotepi mõjud on väga tugevad ning Stadnikovi sõnul „Sinuhe jutustuses" tsiteeritakse peaaegu sõnasõnalt ühte lauset „Ptahhotepi elutarkusest". Kõnesoleva teksti mõju on hoomatav ka Semna steelil, „Ani elutarkuses", „Amenemope õpetuses", Tanutamuni unenäosteelil ning vahendatult isegi kopti munkade kloostrielu korralduses, seega teatavas mõttes isegi praegu." [6]

Käesolev tõlkeraamat on kirjutatud heas ja ladusas keeles, tõlge on tehtud väga heal tasemel. Ülesehitus on loogiline. Faktivigu ega ebatäpsusi ette ei tule. Kahtlemata on see nõudnud tõlkijalt ja uurijalt üpris põhjalikku uurimistööd ning pühendumist, et „Ptahhototepi elutarkus" oleks ka eesti keelde tõlgitud ja kommenteeritud. Ptahhotepiga seotud küsimusi on S. Stadnikov uurinud juba varemgi ning avaldanud sel teemal mõned uurimustööd.[7]

Hea on tõdeda, et põhjalikud teaduslikud

[1] Saksa keeles kasutatakse tarkusekirjanduse kohta mõistet *Weisheitsliteratur* ja inglise keeles *wisdom literature*. Vt. nt. Mesopotaamia, Egiptuse ja Iisraeli tarkusekirjanduse kohta W. G. Lambert. Babylonian wisdom literature, Clarendon Press, Oxford, 1960; L.G. Perdue. Wisdom literature: a theological history. Westminster John Knox Press, Louisville, London, 2007; Sumerische literarische Texte aus Nippur. Band 1, Mythen, Epen, Weisheitsliteratur und andere Literaturgattungen, autographiert und mit Inventarverzeichnis versehen von Inez Bernhardt, mit Vorwort und Einleitung herausgegeben von Samuel N. Kramer. Akademie-Verlag, Berlin, 1961; H. H. Schmid. Wesen und Geschichte der Weisheit: eine Untersuchung zur altorientalischen und israelitischen Weisheitsliteratur, Töpelmann, Berlin, 1966; S. Morenz. Ägyptologische Beiträge zur Erforschung der Weisheitsliteratur Israels. – Les Sagesses du Proche-Orient Ancien, Colloque de Strasbourg 17–19 mai 1962. Paris, 1963, lk. 63–71.

[2] Vt. nt.: Muinasaja kirjanduse antoloogia, koostanud A. Annus, tõlkinud A. Annus, M. Heltzer, K. Kasemaa, U. Masing, J. Puhvel, V. Sazonov, S. Stadnikov, S.-E. Soosaar, R. Veede. Varrak, Tallinn, 2005; S. Stadnikov. Sinuhe jutustus. Kommenteeritud tõlge vanaegiptuse keelest. Kordustrükk, Tallinn, 1996.

[3] Gilgameši eepos. Akkadi keelest tõlkinud ja seletused kirjutanud Amar Annus. – Bibliotheca Antiqua, TLU Press, Tallinn, 2010.

[4] Vt. P. Talon. Enūma Eliš, The Standard Babylonian Creation Myth. – State Archives of Assyria Cuneiform Texts, volume IV. – The Neo-Assyrian Text Corpus Project, Institute for Asian and African Studies, University of Helsinki, 2005.

[5] Ptahhotepi elutarkus. Vanaegiptuse keelest tõlkinud ja kommenteerinud Sergei Stadnikov, Bibliotheca Antiqua, Tallinna Ülikooli Kirjastus, Tallinn, 2011, lk. 12.

[6] Samas, lk. 12.

[7] Vt. nt. S. Stadnikov. Ptahhotepi elutarkus. – Tuna 2006, nr. 2, lk. 52–73.

kommentaarid, mis on lisatud käesolevale tõlkele, on selged, seletavad ja igati hästi läbi mõeldud, argumenteeritud ning arusaadavad ka laiemale lugejaskonnale, kes ei ole Vana-Lähis-Ida uurijad või vanaaja ajaloolased. Kommentaarid on põhjalikud ning seletavad ära ka tõlkes esinevad mõisted ja kohad, millest tavalugejal oleks raske või võimatu aru saada. Kommentaarid on küll detailsed, aga just see on lugejale suureks abiks. Näiteks muistsete egiptlaste jaoks erilist tähtsust omava mõiste „surm" ehk (*m(w).t*) lahtiseletamisele on Sergei Stadnikov pühendanud lausa 4 lk. ja lisaks täiendavalt veel raamatus viites nr. 12, ehk siis veel 3,5 lk.[8] Ainuüksi Sergei Stadnikovi poolne „surma" mõiste käsitlus nendes kahes kommentaaris võinuks olla eraldi teadusartikkel või lausa terve peatükk monograafias.

Seega on tegemist pigem tõsise teadusliku uurimistöö, kui ainult kommenteeritud tõlkega. See teos võib olla suureks abiks ka muistse Lähis-Ida uurijale, olgu ta siis egüptoloog, assürioloog, Vana Testamendi uurija, kulturoloog, vanaaja ajaloolane või klassikaline filoloog. Kuigi tegemist on raamatuga, mille keskne osa on tõlge vanaegiptuse keelest, on sisuliselt tegemist monograafialaadse uurimistööga. Tõlge ise on vaid 17 lk. pikk, aga ligi 89 lk. moodustavad põhjalikud kommentaarid koos väga põhjalike viidetega ning 34 lk. sissejuhatus. Seega arvan, et oleks olnud mõttekam struktureerida seda raamatut natuke teisiti, näiteks saaks ühendada sissejuhatava peatüki „Saateks" ja „Märkused ja kommentaarid" ning paigutada tõlke hoopis lõpu poole või siis mingisse peatükki.

Siinkohal peaks lisama, et Sergei Stadnikovi pikaajaline uurimistöö Vana-Lähis-Ida valdkonnas (eelkõige muistse Egiptuse uurimine, aga ka muud idamaadega seotud valdkonnad) on ligi 25 või rohkemgi aastat olnud üpris muljetavaldav. Sergei Stadnikov on pädev spetsialist mitte ainult muistse Egiptuse aja- ja kultuuriloos ning vanaegiptuse keeles, ta orienteerub hästi ka Iisraeli, Foiniikia, Muinas-Kreeka ja üleüldse antiikajaloos ning usundiloos. Tal on laialdased teadmised ka assüürioloogias, seda kinnitab asjaolu, et käesolevaski raamatus viitab ta korduvalt klassikalistele assürioloogia-alastele teostele, aga ka uuematele ja spetsiifilisematele artiklitele ning raamatutele, mis on seotud muistse Mesopotaamia tsivilisatsiooni uurimisega.

Positiivne on ka see, et raamatul on register, mis aitab kiiresti leida vajalikke mõisteid, kohanimesid, isikunimesid (jumalused ja isikud) jne., mis tekstis esinevad.

Siiski aga ei saa päris ilma mõningate kriitiliste tähelepanekute ja soovitusteta. Autor kasutab läbivalt sõna „Akad" ühe „k-ga", näiteks lk. 5, kus on kirjas: „Nii Egiptuse kui ka Sumeri-Akadi-Babüloonia-Hetiidi-Assüüria koolides kuulus didaktiline kirjavara kindlalt õppekavasse, enamik teemakohaseid tekste õpiti pähe."[9] Kahjuks on see eestikeelses kirjanduses küllaltki levinud viga ja tingitud sellest, et keeletoimetajad parandavad korduvalt Akkad Akadiks või akkadi keelt akadi keeleks jne., kuid see pole õige. Assürioloogid rõhutavad, et kõnealust sõna tuleks kirjutada Akkad, lähtudes akkadikeelsest originaalist, nii on see ka saksa, inglise, vene ja prantsuse assüürioloogia-alases teaduskirjanduses ning populaarteaduslikes teostes.

Millest aga veel selles raamatus puudus on, see on kindlasti Vana-Egiptuse kaart, kus oleks ära toodud tähtsamad linnad ja arheoloogilised asukohad, nagu Giza, Karnak jne. Ilmselt oleks raamatus võinud olla ka lühikene Egiptuse ajalooperioodide tutvustus või lühike kronoloogia, kus oleksid ära toodud Egiptuse ajaloo võtmesündmused ja põhilised ajalooperioodid – see aitaks lugejal paremini orienteeruda.

Muus osas raamat kriitikat ei vaja. Seega arvan, et tõlge koos kommentaaridega on väga väärtuslik ning on hea, et ka eesti lugejaskond tutvub muistse Egiptuse tarkusekirjanduse ühe kõige tähtsama teosega. Seda teost saavad lugeda nii tavalugejad kui ka erialaspetsialistid. Tegemist on soliidse tööga, mida võib pidada mõnes mõttes isegi Eesti Vana-Lähis-Ida uuringutes üheks teedrajavaks teoseks, mis kindlasti aitab kaasa muinasteaduse arengule Eestis, sest Sergei Stadnikovi ja Amar Annuse poolt on nüüd pandud alus muistse Lähis-Ida tarkuse kirjanduse uurimisele.[10] Loodetavasti ilmub lähiaastatel assürioloogia ja egüptoloogia valdkonnas veel mitu tarkusekirjanduse-alast tõlget või uurimistööd.

Vladimir Sazonov

[8] Ptahhotepi elutarkus, lk. 116–119; 69–72.

[9] Samas, lk. 5.

[10] Mesopotaamia tarkuse kirjanduse kohta vt. A. Annus, A. Lenzi. Ludlul Bēl Nēmeqi: The Standard Babylonian Poem of the Righteous Sufferer. – The Neo-Assyrian Text Corpus Project, Helsinki, 2010; A. Annus, A. Lenzi. Poeem õiglasest kannatajast *(Ludlul bel nemeqi)*. – Akadeemia 2011, nr. 4, lk 631–651.